

ОБРАЗЪТ НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА МЛАДЕЖ И ПОЛИТИЧЕСКИТЕ МУ УПОТРЕБИ В БЪЛГАРСКИЯ ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ (1945-1947)

Петя Вълкова Ангелова

Резюме:

В текста се представят начините, по които опозиционната и пропагандната периодика в годините между 1945 и 1947, се опитва да изгради образа на земеделската младеж. Целта е да се покаже как едни и същи характеристики, формирани от устойчиви идеологически фрази, се използват еднакво от двата типа периодичен печат, за да служат като призови, ангажиращи младежта в напълно противоположни процеси.

Ключови думи: младежи, земеделци, Земеделски младежки съюз, пропаганда, опозиция, периодичен печат

THE IMAGE OF AGRARIAN YOUTH AND ITS POLITICAL USES IN THE BULGARIAN PERIODICALS (1945-1947)

Petya Valkova Angelova

Abstract:

The current paper presents the ways in which the opposition and propaganda periodicals in the years between 1945 and 1947 tried to build up the image of the agrarian youth. The main aim is to show how the same characteristics formed by persistent ideological phrases are used in the same way by both types of periodicals to serve as appeals engaging the youth in completely opposite processes.

Keywords: *youth, agrarian, Agrarian youth union, propaganda, opposition, periodical press*

Увод

Употребата на средствата за масова информация за формиране на специфични социално-политически нагласи и за подбуждане обществеността към определени действия е характерна за тоталитарните режими. Социалистическият период в България не прави изключение. След преврата от 9 септември 1944 г. периодичният печат е ангажиран изключително в утвърждаването на новия режим. В периода до края на десетилетието и най-вече до подписването на мирния договор през 1947 година обаче е налице един фактор, който възпрепятства абсолютната хегемония на Отечественофронтовската пропаганда. След отцепването на някои партии от правителството на Отечествения фронт и преминаването им в опозиция, която през 1945 година бива легализирана, се наблюдава една втора информационна вълна, която се противопоставя и често напълно отрича обичайните проправителствени постановления. Макар и често ограничавана, опозиционната преса се явява ключово средство за борба на напусналите Отечествения фронт политически сили. Водеща сред тях е БЗНС – Никола Петков, която след отцепването си започва да издава своя вестник „Народно земеделско знаме“, който следва да се противопоставя на органа на казионния БЗНС „Земеделско знаме“. Младежкият земеделски съюз (ЗМС) от своя страна също остава в опозиция под ръководството на Петър Сърбински и играе ключова роля в опозиционната борба. От страна на властта обаче това отцепване се определя като „разколническо“ и се прави опит пред обществеността да се формира идеята, че масово младежкият съюз подкрепя политиката на Отечествения фронт и остава да членува в ЗМС, но под ръководството на Лалю Ганчев. Така, паралелно на опозиционната, започва да

съществува и втора проправителствена младежка организация на селската младеж, която на практика служи за фасада при утвърждаването на политиките на БРПк чрез Централния младежки комитет - една изцяло казионна организация, ръководена от Работническия младежки съюз. И така съюзът на Лалю Ганчев използва за разпространение на отечественофронтовска пропаганда младежкия земеделски вестник „Младежко знаме“, а опозиционно настроените младежи земеделци започват да издават свои печатни органи, които излизат за кратко и много скоро биват спрени от властта - „Земеделско младежко знаме“ и студентският вестник „Сеяч“.

Подобно на пропагандните отечественофронтовски вестници опозиционният вестник от своя страна също се стреми да създаде или по-скоро да утвърди у своите читатели определени представи и нагласи спрямо актуалните теми и събития. Логично се допуска, че читателят на опозиционната преса е и поддръжник на опозицията, член на БЗНС или на младежкия съюз към партията и по тази линия често се наблюдават материали, които да вменят на читателя, след като се е припознал в този образ, какъв трябва да бъде, тоест те мотивират дадено поведение.

Настоящият текст представлява опит за сравнителен анализ на основните пропагандни клишета, представящи образа на земеделската младеж, с които отечественофронтовският и опозиционният периодичен печат в периода между 1945 и 1947 година си служат, за да отправят към младежта своите социално-политически лозунги. Основен предмет на изследването се явяват казионните вестници „Земеделско знаме“, „Младежко знаме“, „Народна младеж“ и опозиционните „Народно земеделско знаме“, „Земеделско младежко знаме“ и „Сеяч“. Съществено е да се отбележи, че във вестник „Народно земеделско знаме“ темата за младежта е в пъти по-застъпена отколкото в казионния земеделски вестник и то не само в идейно отношение под формата на текстове за ролята и значението на младежта, но също така и в организационен план (чрез редовно публикуване на решения на ЗМС, свикване

на окръжни и околийски събрания, конференции и прочее). От началото на 1946 година с различна честота започва да се появява дори специална страница на младежите земеделци под заглавие „Земсова трибуна“, за чиито текстове основен принос имат самите младежи. Това се обяснява с два фактора. От една страна стои фактът, ясно осъзнат и от правителството, че ЗМС действително масово е на страната на опозиционния лидер Никола Петков и има особено важна роля в съпротивата срещу утвърждаващия се тоталитарен режим. От друга страна, възпрепятстването на младежките опозиционни вестници предполага търсенето на алтернативно поле за разпространение на свързаните със ЗМС материали. По отношение подбора на текстове е важно да се изясни това, че изследването умишлено пропуска стандартните положителни разбирания, които разглеждат младежта като „бъдеще“, „надежда“ и прочее, а се концентрира върху специфични за идеологическия дискурс устойчиви тропи, които се опитва да постави в контекста на динамиката на политическите събития от периода.

„Борческата земсова младеж“

Централната тема, касаеща образа на земсита, е темата за борческата земсова младеж, която се наблюдава като постоянен епитет както при отечественофронтовските публикации, така и редовно из страниците на опозиционните органи. С терминът „борческа младеж“ традиционно се назовават не само младежите от ЗМС, но също така и тези от ССМ и особено младежите ремсисти. Този термин реферира към периода от преди 9 септември и обозначава борбата срещу фашизма. Интересно е обаче как и защо той се употребява след преврата. Идеологическите текстове, описващи по един или друг начин земеделската младеж, имат силно шаблонна структура. И отечественофронтовските, и опозиционните такива обичайно започват с разказ за борбите на младежта през предишните режими, за да подчертаят нейната сила и устойчивост на неблагоприятни условия. Голямата разлика между двата вида текстове идва в описанието на младежа земеделец и неговите актуални задачи след установяването на

отечественофронтовското управление. Опозиционната преса упорито напомня на своите млади читатели за борбите на земсистите преди 9 септември, за да може успешно да направи аналогия с настоящата обстановка. Основното твърдение тук е, че фашистките режими са потискали младежта чрез ограничаване на свободата ѝ, чрез използване на образованието като средство за превъзпитание, изпращане в концлагери, спиране и забраняване на младежките организации и вестниците им и прочее средства, с които комунистическата власт също започва да си служи: *„борческата земска младеж първа изпита терора на днешната власт, първо чрез моралния гнет за образуването на единна младежка организация (ЕМО), с което се целеше умъртвяване на земеделските идеи сред младежта, а след това и чрез грубата физическа намеса на отговорни и неотговорни фактори. Първи нейните събрания бяха разтурени, нейните клубове изземвани и нейните деятели арестувани, бити и пребивани.“*¹

Правителствената пропаганда пък на свой ред използва темата за борбите на младежите земеделци, не за да призовава към борба срещу новия режим, а за да се опита да убеди, че борбата с фашизма, макар преминала в друга фаза, все още не е приключила и че „фашистките елементи“ в лицето на опозицията все още съществуват като заплаха. Вестник „Земеделско знаме“ призовава своите младежи *„да пресечем навреме разколническия опит на Никола Петков и Петър Сърбински“*, напомняйки, че *„и през най-мрачните години на убийства и терор земеделската младеж в безгранично себеотрицание участваше в разгромяването на фашизма“*, а в така създалата се ситуация *„необходимо е да бъде разобличен Никола Петков и разните сърбиновци и сърбинчета“*.²

---

¹ „Героична земеделска младеж“ (1945).

² „Опитът на Никола Петков да раздвои Младежкия земеделски съюз“ (1945)

“Единна” и „демократична“

Ако в опозиционната преса основната тема, свързана с младежта, е темата за борбите, тъй като централната задача, която опозицията се опитва да постави пред своите младежи е борбата срещу утвърждаващата се диктатура, то в отечественофронтовския печат земеделската младеж присъства преди всичко в текстове, които искат да утвърдят младежкото единство. Това единство е в две посоки. От една страна, се подчертава единството на самата младежка земеделска организация, за която се твърди, че остава вярна на Отечествения фронт и не се поддава на разделението или по-точно „разкола“, който опозицията се опитва да наложи. Така например в брой 164 от 27 март 1946 година, по подобие с вестника на опозицията, в „Земеделско знаме“ трета страница е озаглавена „Земсова страница“, и се обявява „в защита единството на организацията“, където се представят свидетелства от различни места в страната за лоялност на младежите земсисти към секретаря Лалю Ганчев.

В земеделската периодика, която обслужва правителствената пропаганда, въпросът за единството се поставя обаче преди всичко по линия утвърждаване на взаимодействието с Работническия младежки съюз. Материали от този вид са в най-голямо изобилие изобщо, що се касае до образа на младежта в този тип периодика. Когато се коментира „славната борческа история“ на Младежкия земеделски съюз, много често се набляга на „боевото единство между РМС и ЗМС“. Дори и когато се признава, че по време на Отечествена война ръководството на ЗМС е било в опозиция, се призовава еднородствието между РМС и ЗМС да се възстанови, защото само така ще се стигне до окончателното смазване на фашизма.³ През 1947 година в крайна сметка се достига до създаването на така желания общ младежки съюз и съвсем очаквано именно тогава „единството“ се обсъжда в най-голяма степен.

---

³ „Младежният земеделски съюз и неговата славна борческа история“ (1945)

Тази тема обаче не липсва и в опозиционната преса. Чрез „Земсова трибуна“ регулярно се заявява от страна на младежки земеделски съюзи от различни региони на страната подкрепа към секретаря Сърбински и БЗНС на Никола Петков, нещо повече – трибуната служи често за оборване на някои писания в „Младежко знаме“, свързани с принадлежността на младежите от ЗМС. Такива декларации представляват голям обем от всичко, публикувано през краткия период на съществуването на „Земеделско младежко знаме“, който настоява за това, че *„трудоваборческата селска младеж отминава с презрение опитите за разкъсване на нейните сили и за налагане отново над целокупния ни народ веригите на диктатурата и заявява на всеослушание, че борбата за принципите на демокрацията и свободата ще продължи до пълната им победа.“*⁴ „Народно земеделско знаме“ още през септември 1945 година коментира опитите за разцепление на съюза и публикува думите на Пејо Гаджев, политически секретар на ЗМС, под заглавие „Земеделската младеж е единна“, в която говори „за профашистка групичка“ на Лалю Ганчев, дошла „поради грубо вмешателство на лица и обществени среди, ज्याмащи нищо общо със земеделската младеж“, като допълва, че преди 9 септември фашистката реакция, вдъхновявана от Данаил Крапчев и вестник „Зора“ довела до множество жертви, а сега неговите ученици, *„анонимни писачи и насъсквачи към убийства, стрелят от колоните на вестник „Народна младеж“ срещу борците и героите на земеделското младежко сдружаване.“*⁵

По подобие на казионния печат, в опозиционната преса „младежкото единство“ присъства също и във връзка с „дружбата“ между политическите организации, но тук по линия на Съюза на социалистическата младеж. Още след преминаването в опозиция на части от БЗНС и БРСДП сред първите броеве на опозиционния земеделски вестник, отразявайки „Борческият конгрес на ССМ“, се декларира, че българската социалистическа младеж е „ръка за ръка със земеделската младеж“.⁶ След това следват множество призови

⁴ „От градове и села ние растем и се борим за хляб и свобода“ (1945)

⁵ „Земеделската младеж е единна“ (1945)

⁶ „Борческият конгрес на ССМ“ (1945)

към младите земеделци за сътрудничество с младежите социалисти, редовно се споменават техни общи събрания и декларации и прочее. Двете организации заедно се опитват да изпратят свои делегати (вместо представените от ЦМК такива) на младежката конференция в Лондон, което е пълно отразено и в опозиционния печат. Може би най-показателен колективен акт е напускането от двете организации на Централният младежки комитет, а също и на Единния младежки общоученически съюз – и двете често коментирани като организации, отречени от „целокупната демократична младеж“.

В тясна връзка с единството върви и определянето на младежта като „демократична“, преди всичко в израза „демократично младежко единство“. И отечественофронтовските, и опозиционните вестници в еднаква степен претендират за демократичност на своите младежи. Добре известно е, че комунистическата партия твърде свободно използва терминът „демокрация“ и слага определението „демократично“, особено що се отнася до периода на т.нар. „Народна демокрация“, на всичко, свързано по един или друг начин с новата власт, като основен, а може би и единствен принцип, е противопоставянето на фашизма. По линия на борбата с опозицията това е особено добре изразено и на практика всеки акт на несъгласие с действията на ОФ удобно би могъл да се тълкува като проява на фашизъм. „Земеделско знаме“ в качеството си на пропаганден вестник предлага изобилие от примери за това. Младежите земеделци в опозиция също биват представяни в своите печатни органи като демократични, донякъде в аспекта на борци за демокрация (често заменена с термина „народовластие“) в контекста на недемократичните условия, в които са поставени.

Като особено ярък пример за това как фигурира в земеделския периодичен печат понятието за „демократичното младежко единство“ може да се посочи отразяването на проведения в края на май 1946 година конгрес на демократичната младеж. Под „демократична младеж“ правителството разбира младежите от Централния младежка комисия (преди това „Младежки

комитет на ОФ“, а по-късно преименувана на „Комитет на демократичната младеж“) и се опитва да наложи схващането, че в него на равно участват младежите социалисти, комунисти, земеделци и звенари. Вече беше обяснено, че комитетът по подобие на комитетите на ОФ е доминиран от комунисти, а участието на представители от другите политически организации е формално и служи за параван на все по-устойчиво налагащия се еднопартиен модел на управление. Още преди провеждането на въпросния конгрес, опозиционната преса от името на ЗМС декларира, че тъй като много се говори за предстоящото му провеждане и за „необходимостта от демократично младежко единство“, решенията от този конгрес не ги ангажират по никакъв начин и че те са за „младежко сътрудничество въз основа на платформата на ОФ при пълна независимост на отделните младежки организации, при равни права и задължения“⁷. Това събитие е отразено подобаващо в отечественофронттовската периодика, особено във вестник „Народна младеж“ и служи удобно за една демонстрация на това единство. Казивният земеделски печат не остава по-назад като отразява участието на ЗМС в конгреса и не пропуска да отбележи, че „демократичната младеж е най-голямата гордост на Отечествения фронт.“⁸

Земеделската младеж като „авангард“

Представянето на младежта като „авангард“ също спада към типичните идеологически клишета от периода и в тази си светлина тя бива описвана както в пропагандната, така и в опозиционната земеделска периодика и то отново по линия на нейното „борческо минало“. Този образ се възплъщава основно от „народното студентство“, а примерите за това са неизброими, но фигуриращи в напълно идентични, би могло да се каже канонизирани изрази като „челният отряд в борбата на българския народ за свобода и

---

⁷ Коева, Д. 1946:4

⁸ „Участие на ЗМС в конгреса на демократичната младеж“ (1946)

народовластие през миналите фашистки режими“⁹, което прави излишно изреждането на още подобни. Друго сходство, когато се изтъква тази водеща роля, се наблюдава в призивите към младежта за всеотдайно участие в референдума за отмяна на монархията, но най-вече, при провеждането на изборите, за подкрепа съответно за ОФ или БЗНС, като за опозицията това се отнася само до изборите за ВНС.

Разликата в двата типа разглеждана периодика идва по линия на самата земеделска младеж и нейната водеща роля сред българската младеж изобщо. В опозиционната земеделска преса, когато се коментира „борческото минало“, традиционно се набляга на това, че земсистите в най-голяма степен са се борили, дали са най-многобройни жертви и прочее. Съвсем очаквано подобен мотив липсва в проправителствените „Земеделско знаме“ и „Младежко знаме“, за които изглежда неприемливо да отредят на ремсистите второстепенно място в борбите. По отношение на периода след 9 септември БЗНС-Никола Петков признава на ЗМС водещата му роля в съпротивата на опозицията срещу ОФ, а също така и сред опозиционно настроената младеж изобщо. В този смисъл се отчита, че и (само)жертвите, които прави съюзът в „борбата за свобода и народовластие“, са най-големи.

Интересно е какво се случва с мотива за „авангарда“ след победата над опозицията. Годината 1947 е ключова в това отношение. Тогава е осъден и екзекутиран Никола Петков, политическата му организация е забранена, голяма част от ЗМС е въдворена в лагери и т.н. Това е и годината, в която се учредява в крайна сметка единната младежка организация и се слага окончателно край на отделното съществуване на младежките политически съюзи. Започва налагането на социалистическия реализъм в изкуството. Това е и годината на националната младежка трудова бригада. Всички тези неща дават огромно отражение върху начина, по който се представя младежът-земеделец в пропагандната земеделска периодика. Започва утвърждаването

---

⁹ „С народа срещу тираните“ (1945)

на идеята за „новия младеж“ в пряка връзка с призива за строителство на социализма. Освен огромния брой публикации за предстоящата трудова бригада, се наблюдава и сериозен обем от идеологически текстове във възхвала на новата младеж, *„младеж, достойна за новия живот“*, която е *„призована да участва дейно в осъществяването на великите идеали на народното добруване, стопанското укрепване и благоденствие“*¹⁰ и т.н. Именно в контекста на строителството на социализма и по-конкретно на бригадирското движение ЗМС се поставя в „челните редици и на тоя грандиозен поход“¹¹ за „изграждане и укрепване на младата народна република“¹². Опозиционната земеделска периодика е окончателно прекратена от май 1947 година, но отношението на земеделците в опозиция към трудовете бригади все пак би могло да се проследи в известна степен в тяхната периодика. Макар в началото на 1947 година вестник „Народно земеделско знаме“ да известява с кратка обява своите читатели, че се организира младежка трудова бригада през лятото, негативното отношение все пак ясно личи още от предходната година, в която се заявява, че българското село нямало нужда от подобна помощ и че на бригадите се гледа като на „обикновена екскурзия“, свързана с приятни преживелици, ядене и доволно пиене“¹³. В контекста на все по-тежките удари върху опозицията, в материалите по отношение на бригадите през 1947 година може да се забележи по-внимателен подход вероятно в опит да се удължи съществуването на вестника, но в органа на БРСДП(о) от месец април остро е изразена позицията на ЗМС и ССМ, която обобщено заявява, че „младежта не ще участва в изграждането на една република на затвори и концлагери“¹⁴.

---

¹⁰ Пенев, Н. 1947:4

¹¹ Виячев, М. 1047:4

¹² „Селската младеж и националната младежка трудова бригада“ (1947)

¹³ „Катастрофата с пияните бригадирци“ (1946)

¹⁴ Чешмеджиев, И. 1947.

Заклучение

Биха могли да се посочат и други примери за това за това какъв е образът на земеделската младеж формиран от опозиционната и казионната земеделска периодика и за това как този образ се използва за подбуждане...но представените в настоящето изследване, освен че са общи, са и най-масово тиражирани в пресата. Това са силно идеологизирани устойчиви фрази, чиято масова употреба предполагаше в хода на изложението да се прибегва преди всичко до обобщение и преразказ, а използването на конкретни цитати, където ги има, цели да покаже характерната употреба на две или повече от въпросните клишета едновременно. Образите на земеделската младеж, които те изграждат, водят началото си още отпреди преврата от 9 септември, когато действително може да се говори за единство на отечественофронтовската младеж. Това обяснява защо земеделското движение си служи с тях наравно с режима, срещу който се изправя. Няма да е грешно заключението, че на практика в изобразяването на младежта по еднакъв начин в пропагандната и в антиправителствената периодика се стъпва върху идентични идеи, самата структура на текстовете е сходна и се припокрива с тази на речите, произнасяни от политическите лидери. И от двете страни се използва за основа една представа, която младежта има за себе си, едно самосъзнание, изградено в течение на години, чрез което обаче се цели да се достигне до напълно противоположно структуриране на политическото пространство и в крайна сметка до парадоксално противопоставяне между въплътените тези идеи млади земеделци.

Библиография:

1. „Борческият конгрес на ССМ“ (1945). В: *Народно земеделско знаме*, №35, Бр. 35.

2. **Виачев**, М. (1947), „Селската младеж и бригадирското движение“. В: *Земеделско знаме*, №172, 1947.
3. „Героична земеделска младеж“ (1946). В: *Народно земеделско знаме*, № 5.
4. „Земеделската младеж е единна“ (1945). В: *Народно земеделско знаме*, №41.
5. „Катастрофата с пияните бригадирци“ (1946). В: *Народно земеделско знаме*, № 66.
6. **Коева**, Д. (1946) „За младежкото единство“. В: *Народно земеделско знаме*, №91.
7. „Младежкия земеделски съюз и неговата славна борческа история“ (1945). В: *Земеделско знаме*, № 112.
8. „Опитът на Никола Петков да раздвои Младежкия земеделски съюз“ (1945) В: *Земеделско знаме*, №193.
9. „От градове и села ние растем и се борим за хляб и свобода (уводна)“ (1945). В: *Земеделско младежко знаме*, № 2.
10. **Пенев**, Н. (1947) „Една нова младеж се ражда“. В: *Земеделско знаме*, №264.
11. „С народа срещу тираните“ (1945). В: *Сяч*, №3.
12. „Селската младеж и националната младежка трудова бригада“ (1947). В: *Земеделско знаме*, №159.
13. „Участие на ЗМС в конгреса на демократичната младеж“ (1946). В: *Земеделско знаме*, №208.
14. **Чешмеджиев**, И. (1947) „Младежта и бригадирското движение“. В: *Свободен народ*, №66.

За автора/About the author:

Петя Ангелова е докторант към катедра „История и теория на културата“ в Софийски университет „Свети Климент Охридски“. В същата катедра завършва бакалавърската и магистърската си степен. Изследователските ѝ интереси са насочени към близкото минало, история на младежта и всекидневието в България в периода на социализма.

Petya Angelova is a PhD student at the Department of History and Theory of Culture at Sofia University “St. Kliment Ohridski”. She completed his bachelor's and master's degrees in the same department. Her research interests are focused on the recent past, the history of youth and everyday life in Bulgaria during the socialist period.